

Sectorkamerrapportage 2016

SECTORKAMER ZORG, WELZIJN EN SPORT

GEDEELD BEELD

Beste lezer,

Met deze sectorkamerrapportage wordt een nieuwe stap gezet in het verbinden van beroepsonderwijs en bedrijfsleven. Op basis van eenduidige systematiek ontwikkelt SBB arbeidsmarkt-, beroepspraktijkvormings- en doelmatigheidsinformatie. SBB verbetert de aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt doordat bedrijfsleven en onderwijs afspraken kunnen maken over de aansluiting van de vraag van de arbeidsmarkt en het aanbod van opleidingen.

Feiten en cijfers

Met eenduidige en gelegitimeerde feiten en cijfers ondersteunt SBB bedrijfsleven en onderwijs bij het vaststellen van een gedeeld beeld over stagemarkt en de arbeidsmarkt per beroep en bij het vaststellen van een gedeeld beeld over de ontwikkelingen in de beroepen.

Startpunt

Deze sectorkamerrapportage is het startpunt. Nu begint het pas. Met deze rapportage hebben bedrijfsleven en onderwijs een uitgangspunt om gezamenlijk resultaatgerichte afspraken te maken om knelpunten op landelijk, regionaal en (boven)sectoraal niveau op te lossen. Het document moet vooral gezien worden als een bijdrage tot discussie en verdere doordenking. Wij hopen dat deze sectorkamerrapportage u inspireert hierin te investeren.

Met vriendelijke groet,

Corrie van Brenk

voorzitter sectorkamer Zorg, welzijn en sport

René van Schalkwijk

vice-voorzitter sectorkamer Zorg, welzijn en sport

BANEN VOOR STUDENTEN, VAKMENSEN VOOR NEDERLAND

Deze sectorkamerrapportage is het vertrekpunt voor sectorkamer Zorg, welzijn en sport om afspraken te maken over acties voor onderwijs, bedrijfsleven en SBB. De sectorkamerleden kunnen mede op basis van deze rapportage gegronde keuzes maken over de ontwikkeling van kwalificatiedossiers en keuzedelen, aantal en soort benodigde leerbedrijven op korte en middellange termijn en over het opleidingsaanbod.

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Inleiding	2
Trends	4
Feiten en cijfers	12
Bijlagen	20
Bronnen	23

Reikwijdte

Deze sectorkamerrapportage maakt deel uit van een set van acht sectorkamerrapportages voor de kamers:

1. Techniek en gebouwde omgeving
2. Mobiliteit, transport, logistiek en maritiem
3. Zorg, welzijn en sport
4. Handel
5. Ict en creatieve industrie
6. Voedsel, groen en gastvrijheid
7. Zakelijke dienstverlening en veiligheid
8. Specialistisch vakmanschap

Binnen elke sectorkamerrapportage wordt zo mogelijk per marktsegment informatie weergegeven. Deze rapportage biedt leden van de marktsegmenten en de sectorkamer handelingsperspectief voor de uitvoering van de wettelijke taken, zoals deze zijn opgenomen in het jaarplan 2016. Deze rapportage geeft feitelijke informatie en is daarmee een handreiking voor de leden van de sectorkamer bij hun adviezen over:

- bpv-overschotten/tekorten
- onderhoud kwalificatiedossiers, kwalificaties en keuzedelen
- macrodoelmatigheid
- vervolgonderzoek noodzakelijk om een genuanceerder inzicht te krijgen op mogelijke knelpunten in de aansluiting van onderwijs op de arbeidsmarkt.

Deze eerste sectorkamerrapportage is kort en bondig geformuleerd. Ze is gebaseerd op diepgaandere informatie. Samen met belanghebbenden wil SBB die informatie systematisch blijven verzamelen, structure-

ren, interpreteren en waarden. Leden van de sectorkamers en marktsegmenten worden hier uitdrukkelijk bij betrokken, net als onze leerbedrijven, scholen, studenten en de adviseurs praktijkleren in het veld. Dat moet leiden tot een gedetailleerder beeld, meer regionale inkleuring en regelmatige actualisering van feiten, cijfers, trends en ontwikkelingen.

Inhoud en leeswijzer

Deze sectorkamerrapportage bestaat uit drie delen.

Het eerste deel geeft een beschrijving van trends en ontwikkelingen. Het gaat om algemene en sectorkamerspecifieke trends op de gebieden demografie, economie, sociaal-cultureel, technologie, leefomgeving en politiek-juridisch. Trends worden beschreven, voor zover deze relevant zijn voor de aansluiting beroepsonderwijs – bedrijfsleven.

Het tweede deel is een samenvatting van relevante feiten en cijfers over de thema's beroepspraktijkvorming, arbeidsmarkt en doelmatigheid en kwalificeren. De cijfers per kwalificatie en per regio vindt u op www.s-bb.nl/skrbijlage. Deze feiten en cijfers zijn op een toegankelijke wijze te benaderen.

In de bijlagen zijn opgenomen: een begrippenlijst, de lijst met marktsegmenten, kwalificatiedossiers en bijhorende kwalificaties en een overzicht van de gebruikte bronnen.

De sectorkamerrapportages zijn ingedeeld naar de herziene kwalificatiestructuur. De indeling van beroepsopleidingen in marktsegmenten en sectorkamers is leidend. Indelingen in sectoren, branches, beroepen of bedrijven die gehanteerd worden door CBS, UWV, onderzoeksbureaus of brancheorganisaties, wijken hier soms van af. Dat maakt de vergelijking van feiten en cijfers uit verschillende bronnen soms ingewikkeld.

Trends

HET BELANG VAN TRENDS EN ONTWIKKELINGEN

Maatschappelijke trends – dat zijn er misschien wel honderden of duizenden – afhankelijk van het perspectief dat je kiest. In dit deel van de sectorkamerrapportage zoomen we in op trends en ontwikkelingen die voor de aansluiting beroepsonderwijs en bedrijfsleven vragen oproepen. Dan zijn het er nog steeds veel, variërend van ontwikkelingen op het terrein van technologie en demografie tot aan sociale en economische ontwikkelingen.

In de beschrijving van de trends en ontwikkelingen staat relevantie voor de aansluiting beroepsonderwijs – bedrijfsleven steeds centraal. Wij wijzen zo specifiek mogelijk op de betekenis voor het mbo en het bedrijfsleven. Dit betekent niet dat we denken dat onderwijs en bedrijfsleven de enige actoren zijn voor wie deze trends relevant zijn.

Demografie

Nederland telt op dit moment 17 miljoen inwoners. Dit aantal groeit de komende jaren nog verder. Naar verwachting zijn er in 2040 17,8 miljoen Nederlanders. De belangrijkste oorzaken van deze bevolkingsgroei zijn de toenemende levensverwachting en migratie.

Er is sprake van ontgroening en vergrijzing; het aantal ouderen neemt toe, terwijl het aantal jongeren licht afneemt de komende jaren. Dit betekent dat de potentiële beroepsbevolking (15 tot 75 jaar) de komende decennia krimpt. De uitstroom van ouderen is groter dan de instroom van jongeren.

In schooljaar 2015-2016 volgen 475.000 studenten een mbo-opleiding. Dit aantal zal de komende jaren licht dalen: tot 470.000 in 2020 en tot 412.000 in 2030^{1,2,3}.

Zorg, welzijn en sport

De branches zorg, welzijn, sport en uiterlijke verzorging onderkennen de gevolgen van ontgroening en vergrijzing⁴. Het aantal ouderen neemt toe, terwijl het aantal jongeren licht afneemt de komende jaren. Deze ontwikkeling heeft invloed op de groei van de zorgvraag. Er is sprake van dubbele vergrijzing: een toename van de levensverwachting en een groter aantal ouderen met chronische aandoeningen en dementie. Er komen meer alleenstaande ouderen. Ook groeit het aantal vluchtelingen. Ook groeit het aantal vluchtelingen, wat kan leiden tot een grotere vraag naar welzijnsdiensten. Door de hoge gemiddelde leeftijd van het personeel in de zorg zal de uitstroom naar pensioen aanzienlijk toenemen.

Economie

De vooruitzichten voor de Nederlandse economie zijn positief⁵. Voor het eerst sinds het uitbreken van de crisis komt de economische groei in 2015 en 2016 uit boven de 2 procent. Dit komt door een stijging van de consumptie, de bedrijfsinvesteringen, de overheidsuitgaven en de export. Het verdere herstel van de huizenmarkt is een belangrijke impuls⁶.

De werkgelegenheid groeit, maar omdat ook het arbeidsaanbod

toeneemt is de daling van de werkloosheid beperkt. De groei van de werkgelegenheid wordt bijna geheel gerealiseerd door de marktsector. In de meeste bedrijfssectoren zal het aantal banen groeien. Naar verwachting is de werkgelegenheidstoename het grootst bij uitzendbureaus en arbeidsbemiddeling (59.000 banen), detailhandel (11.000) en groothandel (9.000). Sectoren met de grootste krimp zijn financiële dienstverlening (-5.000 banen), onderwijs (-3.000) en openbaar bestuur (-2.000)⁵. In 2014 ontstonden in totaal ruim 750.000 vacatures. Van de circa 380.000 vacatures op mbo-niveau waren er ongeveer 140.000 geschikt voor schoolverlaters. In 2016 zal het aantal vacatures dat ontstaat naar verwachting met 6 procent groeien tot in totaal 859.000 vacatures⁶.

Economische prognoses gaan gepaard met onzekerheid. Ontwikkelingen van de wereldhandel, het mondiale financiële beleid, en de olieprijs zijn onzeker en hebben gevolgen voor de Nederlandse economie.

Zorg, welzijn en sport

De verslechterde economische situatie van de afgelopen jaren en de noodzaak de kosten van zorg en welzijn beheersbaar te houden hebben geleid tot hervormingen en financiële bijstellingen. Deze moeten ertoe leiden dat de sector ook in de toekomst betaalbaar blijft. In 2014 zijn de kosten met 1,8 procent gestegen. Vanwege de verbeterde economische situatie gaat het kabinet de budgetten op onderdelen verruimen.

De hervormingen en bezuinigingen hebben een remmend effect gehad op de vraag naar zorg en welzijn. Het UWV constateert dat zorg en welzijn geen banenmotor meer is maar krimpsectoren. Tot aan 2017 wordt nog een daling van de werkgelegenheid voorzien.

Ten opzichte van 2000 zijn er ook meer commerciële sportorganisaties zoals fitnesscentra, maneges en sportscholen. Er werken 150.000 mensen in de sportsector en anderhalf miljoen Nederlanders zijn iedere maand als vrijwilliger actief voor de sport.

De kansen om als werknemer in de sector uiterlijke verzorging aan de slag te gaan zijn de komende periode matig. Opvallend is dat

het merendeel van de werkenden in de branches schoonheidsspecialist en pedicure zzp'er is. Hun relatieve aantal is de afgelopen jaren toegenomen, terwijl het aantal werknemers in loondienst is afgenomen. Werknemers in loondienst maken een beperkt deel van de werkenden uit. De onderlinge concurrentie tussen zzp'ers neemt toe⁷.

Sociaal-cultureel

Het gemiddelde opleidingsniveau van de Nederlandse bevolking stijgt al jaren. De overheid zet hier ook op in om de goede economische positie in de wereldeconomie te behouden⁸. Het aantal banen voor hoogopgeleiden is gegroeid sinds de jaren tachtig en steeds meer hoger opgeleiden komen terecht in banen die voorheen door middelbaar opgeleiden werden ingevuld. Mede door deze verdringing is de werkgelegenheid voor middelbaar opgeleiden gedaald⁹.

De Nederlandse arbeidsmarkt verandert snel. Dit vraagt om grote flexibiliteit van de beroepsbevolking en de samenleving. De flexibilisering van de arbeidsmarkt blijkt onder andere uit de sterke toename van alle flexibele contractvormen sinds de crisis. Het aandeel werkenden met een flexibele arbeidsrelatie is toegenomen van 15 procent in 2004 naar bijna 23 procent in 2015. Het aandeel zzp'ers is in deze periode toegenomen van 8 procent naar 12 procent¹⁰. De behoefte aan 'kenniswerkers' en 'mensenwerkers' zal toenemen terwijl de behoefte aan routinematige functies, zoals productie-werk, afneemt.

De verwachting is dat voor een goede aansluiting op de arbeidsmarkt een aantal kerncompetenties vereist is: de 21st century skills. Naast geletterdheid in de breedte, zijn dit competenties als samenwerken, creativiteit, ict-geletterdheid, communiceren, probleemoplossend vermogen, kritisch denken en sociale en culturele vaardigheden. Ook een betrokken, ondernemende en nieuwsgierige houding is in de 21ste eeuw nog steeds essentieel¹¹. De vaardigheid om nieuwe informatie op te nemen (te blijven leren) en om zich aan te passen aan veranderende omstandigheden (te blijven vernieuwen) wordt steeds belangrijker⁸.

Zorg, welzijn en sport

Er treedt een verandering op in de wijze waarop we aankijken tegen gezondheid. Het streven is om fysiek en psychisch ongemak minder te medicaliseren. Eigen regie en keuzevrijheid van de cliënt/patiënt winnen aan terrein. De competenties van de werknemer in de relatie met de patiënt/cliënt leggen een zwaarder accent op samenwerking met mantelzorgers, eerste- en tweedelijnszorg en sociale wijkteams. Hiernaast neemt het belang van gezond leven en het belang van voorkomen van ziekte toe. Professionele sportondersteuning en ondersteuning door vrijwilligers worden belangrijker⁴.

Technologie

De technologische ontwikkelingen gaan razendsnel. Er is sprake van een vierde industriële revolutie¹², met de opmars van digitalisering en robotisering. Het gaat zowel om de introductie van nieuwe technologie zoals clouddiensten, big data, 3D-printen en robotica, als het volledig overnemen van productieprocessen door machines¹² en digitalisering van complete bedrijfsprocessen en dienstverlening¹³.

Onzeker is wat het effect van deze steeds verdergaande technologische ontwikkelingen zal zijn op de arbeidsmarkt. Al sinds de industriële revolutie heeft de introductie van nieuwe technologie, bijvoorbeeld computers, gezorgd voor het verdwijnen van banen, maar daar stond steeds het ontstaan van minstens evenveel nieuwe banen tegenover¹³. In Nederland heeft de inzet van nieuwe technologieën tot dusver niet geleid tot grote aantallen ontslagen¹⁴. Wereldwijd verdwijnen de komende vijf jaar naar verwachting netto zo'n vijf miljoen banen¹⁵. Door onder andere meer nieuwe toepassingen van robots en kunstmatige intelligentie gaan er in totaal zo'n 7,1 miljoen banen verloren en worden ongeveer 2,1 miljoen nieuwe banen gecreëerd. Vooral in de zorg, de energiesector en de financiële sector gaan naar verwachting veel meer banen verdwijnen dan erbij komen. In de it-sector komen er juist banen bij.

De inzet van nieuwe technologieën heeft altijd geleid tot een andere vraag richting onderwijsinstellingen, om het onderwijs beter af te stemmen op de vraag vanuit de arbeidsmarkt¹⁴.

Zorg, welzijn en sport

Achter het begrip ‘technologische ontwikkelingen’ gaat een grote verscheidenheid schuil: sensortechnologie, robotica, domotica, e-health¹⁶. Technologie is in de zorg nog geen gemeengoed en is niet op grote schaal ingevoerd. De druk om efficiënter te gaan werken in de zorg is voelbaar. Technologische ontwikkelingen leiden tot een grotere vraag naar medisch-specialistisch personeel en een relatieve afname van zorgpersoneel. Ook zal er een behoefte ontstaan aan andere competenties: omgaan met nieuwe apparatuur en andere communicatie met cliënten (bijvoorbeeld zorg op afstand).

Leefomgeving

Het klimaat verandert wereldwijd. De zeewaterspiegel blijft stijgen¹⁷. Internationale afspraken stimuleren het gebruik van alternatieve energie en beogen een reductie van het gebruik van fossiele brandstoffen en de emissie van schadelijke stoffen. Afvang en opslag van CO₂ gaan een grote rol spelen. Dat bevordert de ontwikkeling van nieuwe technologieën.

Milieuwetgeving en consumentenvoorkeur leiden tot hogere eisen aan productie en voedselkwaliteit. Innovaties in de mobiliteit zorgen voor zuinigere voertuigen en daardoor meer afgelegde kilometers. Tot 2030 zijn infrastructurele verbeteringen voorzien. Van de groeiende internationale in- en uitvoer profiteren vooral de luchtvaart, het railvervoer en de binnenvaart.

Duurzaamheid en schaarste blijven belangrijke thema’s. De voedselvraag zal verdubbelen, tegenover een halvering van beschikbaar landbouwareaal en water¹⁸. Schaarste noodzaakt tot meer recycling, efficiënter produceren en duurzaam bouwen. Ook maatschappelijk verantwoord ondernemen gaat een grotere rol spelen¹⁹. Voor Nederland liggen kansen op het gebied van innovatie en export van kennis over water, duurzame chemie, logistiek en energie- en voedselproductie.

Steden groeien en ontwikkelen zich over meerdere kernen. Dat gaat samen met de schaalgrootte van voorzieningen. Dit leidt tot extra productiviteit als bedrijven en arbeidsmarkt zijn geconcen-

treerd. Er is een toename van het aantal huishoudens, met name eenpersoonshuishoudens. In de steden leidt dit tot een stijgende vraag naar nieuwbouw. Daarbuiten is de uitbreidingsbehoefte minder¹⁷. Regionale verschillen zullen hierdoor voorkomen.

Zorg, welzijn en sport

Een dominante ontwikkeling in zorg en welzijn is dat mensen langer thuis blijven wonen, ook als zij hulp nodig hebben. Beperking van de indicatiestelling leidt tot sluiting van verzorgingshuizen. In het grootste deel van de verzorgingshuizen vindt nu scheiding van wonen en zorg plaats. Extramuraal en ambulante zorg worden daardoor belangrijker. De geleverde zorg wordt ‘thuiszorg’. Een kleiner deel van de verzorgingshuizen wordt tot verpleeghuis getransformeerd.

Ziekenhuizen verkorten de verpleegduur waardoor patiënten eerder naar huis gaan. De rol van mantelzorgers die ondersteuning bieden in het eigen sociale netwerk groeit, waar nodig aangevuld met professionele zorg.

Deze ontwikkelingen leiden tot andere en een hoger niveau van competenties voor zorg- en welzijnsmedewerkers. ‘Zorgen voor’ verschuift naar ‘zorgen dat’. Begeleiding van mantelzorgers en samenwerking in teams worden eveneens belangrijkere competenties. De professionele zorg zal zich bovendien richten op meer complexere taken.

In 2014 sport ruim de helft van de Nederlanders iedere week. Fitness en hardlopen zijn bij volwassenen de populairste sporten. Interventies in de wijken, op basisscholen en in het voortgezet onderwijs en bij sportverenigingen hebben als doel meer mensen aan het sporten en bewegen te krijgen en dit op een gezonde en veilige wijze te ondersteunen²⁰.

Politiek-juridisch

De verhoudingen tussen lokale, landelijke en Europese politiek veranderen. Gemeenten krijgen meer taken vanuit het Rijk die zij op lokaal niveau moeten uitvoeren en vormgeven. Tegelijk ontstaat meer diversiteit in het politieke landschap. Deze diversiteit aan

standpunten en belangen betekent dat continuïteit in beleid op middellange termijn niet langer een vanzelfsprekendheid is. Hoe zich dat de komende jaren verder gaat ontwikkelen staat allerm minst vast, en is sterk afhankelijk van de stabiliteit van regeringen en de vraag hoe het maatschappelijk middenveld zich opstelt²¹. Dit maakt de samenwerking tussen beroepsonderwijs en bedrijfsleven complexer. Het onderwijs verandert voortdurend als gevolg van beleidsimpulsen en maatschappelijke ontwikkelingen, waardoor de verhouding tussen de overheid en het onderwijsbestel, en vormen van regulering en zelfregulering tussen school en bedrijf steeds inzet zijn van bespreking. Ook in het bedrijfsleven voltrekken zich stevige veranderingen als gevolg van marktontwikkelingen en innovatie.

Het mbo-stelsel heeft de taak al deze ontwikkelingen op regionaal, sectoraal en landelijk niveau met elkaar te blijven verbinden zodat een optimale aansluiting kan blijven bestaan tussen het beroepsonderwijs en de arbeidsmarkt. Het Actieprogramma Focus op vakmanschap biedt hiervoor belangrijke aangrijpingspunten. Net als de visies die ontwikkeld zijn door onderwijs (mbo2025) en door werkgevers- en werknemersorganisaties.

Zorg, welzijn en sport

De overheid heeft in de afgelopen periode een groot aantal ingrijpende wijzigingen in de wet- en regelgeving voor zorg en welzijn doorgevoerd. Ook vinden bezuinigingen op zorg en welzijn plaats. De wetgeving en bezuinigingen zijn onderdeel van de stelselherziening. Hoe de betrokken branches en organisaties op termijn er uit gaan zien en op welk type personeel zich gaan richten is nog niet uitgekristalliseerd. Elementen van de stelselherziening zijn:

- Invoering van de Wet langdurige zorg voor mensen die continue zorg of toezicht nodig hebben. De beperking van de indicatiestelling leidt tot sluiting van verzorgingshuizen.
- Aanpassing van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo). Deze voorziet in onder andere beschermd wonen en dagbesteding. Uitgangspunt is één gezin, één plan. Gemeenten kiezen vaak voor de introductie van sociale wijkteams die uitgaan van de eigen regie van de cliënt en van werken met

mantelzorgers en vrijwilligers. Zorgaanbieders en welzijn-organisaties werken meer dan voorheen samen met mantelzorgers en vrijwilligers. Belangrijke competenties worden samenwerking en over de grenzen heen kunnen kijken.

- De WMO gaat gepaard met forse bezuinigingen op huishoudelijke hulp. De behoefte aan werknemers op de lage niveaus (1 – 2) neemt aanzienlijk af.
- Overheveling van onderdelen van de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ) naar de Zorgverzekeringswet (Zvz). De Zvz voorziet onder andere in extramuraal verplegen, persoonlijke verzorging, langdurige GGZ en wijkverpleging.
- De Jeugdwet vervangt de Wet op de jeugdzorg. Door deze decentralisatie zijn gemeenten verantwoordelijk voor de uitvoering en verantwoordelijk voor de jeugdzorg. De invoering van de Jeugdwet gaat gepaard met andere werkwijzen, aanbesteding, bezuinigingen en banenverlies.
- De Wet werk en zekerheid (Wwz) beperkt de ketenbepaling tot twee jaar. De Wwz beperkt sinds 1 juli 2015 de mogelijkheden tot het aangaan van aansluitende contracten.
- De Participatiewet voorziet in re-integratie van mensen met een arbeidsbeperking en een verplichting voor branches om arbeidsgehandicapten in dienst te nemen.
- De overheid werkt aan een nieuw kwaliteitskader voor de kinderopvang. De eisen aan pedagogisch medewerker worden hoger. Van het dominante niveau 3 zullen de eisen stijgen naar niveau 4 en hbo.
- De overheid verruimt het financiële kader voor de kinderopvangtoeslag. Hierdoor kunnen 7.500 banen ontstaan. Daar staat tegenover dat in de afgelopen vier jaar de branche met 30.000 banen is gekrompen.

Door bezuinigingen en ingezette transitie vanuit de visie dat mensen meer zelf moeten organiseren in hun sociale systeem, verdwijnt een deel van de professionele laagcomplexiteit. De taken verschuiven naar zelfzorg, mantelzorg en particuliere zorg. Huisartsenzorg kent een groei van het aantal werknemers, vanwege het beleid gericht op verplaatsing van tweedelijnszorg naar de eerste lijn en vanwege de verdere versterking van de huisartsenzorg met praktijkondersteuners.

Effect van de regelgeving en bezuinigingen is dat organisaties strategische keuzes moeten maken, zoals personeelsreductie, heroverwegen van prijs en kwaliteit, vormen van samenwerking met andere organisaties, en innovatie zoals sociale wijkteams.

Personele effecten zijn:

- terugdringing van het personeelsbestand en vergroting van de flexibele schil.
- aanzienlijke afname van personeel met functies tot en met niveau 2.
- de positie van niveau 3 biedt een wisselend beeld. De Verpleeg- en Verzorgingshuizen en Thuiszorg (VVT) voorziet een tekort aan niveau 3. Het perspectief voor medewerkers maatschappelijke zorg en pedagogisch medewerkers op niveau 3 is niet gunstig.
- functies op niveau 4 en hbo-niveau winnen aan belang.

Door de bezuinigingen op zorg en welzijn hebben veel mensen hun baan verloren. Deze situatie houdt aan tot 2017. De vraag naar zorg en kinderopvang zal na 2017 weer stijgen. Onzeker is hoe de 'arbeidsreserve' hierop reageert. De verwachting is dat we de komende jaren enerzijds te maken hebben met kwalitatieve tekorten en anderzijds met kwantitatieve overschotten. Er is sprake van een verschuiving in de vraag van lager naar hoger opgeleid personeel. De wens om hoger gekwalificeerd personeel aan te trekken lijkt een algemeen maatschappelijke ontwikkeling en is in vrijwel alle branches zichtbaar. Dit houdt verband met een veranderende visie op zorg- en dienstverlening, veranderende arbeidsverhoudingen en een groter gebruik van zelfsturing. Door de hervormingen vervagen de grenzen binnen het sociaal domein tussen verpleging en verzorging, welzijn, gehandicaptenzorg, GGZ en Jeugdzorg⁴.

Onderwijs

In het schooljaar 2015 – 2016 volgen ruim 143.000 studenten een in zorg, welzijn, sport en uiterlijke verzorging. Hiervan volgt het overgrote deel een opleiding in de zorg, bijna 79.000 studenten. Welzijn telt 30.000 studenten. Ruim 19.000 studenten volgen een opleiding in het segment sport en bewegen. In het segment assisterende gezondheidszorg zijn 9.000 studenten actief. Het

marktsegment uiterlijke verzorging telt 5.200 studenten. De grootste opleidingen zijn verzorgende IG (23.900 studenten), mbo-verpleegkunde (22.200), helpende zorg en welzijn (12.000) en onderwijsassistent (9.800). Het totaal aantal studenten dat een opleiding in zorg, welzijn, sport en uiterlijke verzorging volgt is de afgelopen 3 jaar gedaald. In 2012-2013 waren er 156.000 studenten. Het aantal studenten in zowel de zorg en als de assisterende gezondheid is sinds 2009-2010 toegenomen met 20 procent, in sport en bewegen met 7 procent, uiterlijke verzorging steeg met 5 procent. Het aantal studenten in welzijn daalde met 45 procent (24.500). Het studentenaantal nam vooral af in de kinderopvang (pedagogisch werk en pedagogisch werker kinderopvang samen 23.100 studenten minder). Het aantal bbl-studenten verschilt sterk per segment. In de assisterende gezondheidszorg schommelt dit percentage rond de 10 procent (2015-2016 11 procent). In sport en bewegen en uiterlijke verzorging is het aantal bbl-ers te verwaarlozen. In welzijn is het aantal bbl-ers de laatste jaren sterk gedaald: van 15 procent in 2009-2010 naar 2 procent in 2015-2016. In de zorg wint het percentage studenten weer terrein na een aanvankelijke terugloop. In 2009-2010 was 38 procent van de studenten bbl-er, dit percentage daalde naar 26, in 2014-2015 en steeg dit studiejaar naar 28 procent.

In het schooljaar 2014-2015 behaalden 51.750 studenten hun diploma in zorg, welzijn, sport en uiterlijke verzorging. Een deel komt niet op de arbeidsmarkt maar kiest voor een hogere vervolgopleiding. Voorbeelden hiervan zijn helpende zorg en welzijn niveau 2 en sport en bewegen niveau 4.

Tot 2020 is de verwachting dat er meer gediplomeerden op de arbeidsmarkt komen in zorg en sport. Het aantal gediplomeerden in welzijn, assisterende gezondheidszorg en uiterlijke verzorging zal dalen.

Arbeidsmarkt

In 2014 waren er ruim 27.000 vacatures geschikt voor mbo-schoolverlaters²². De verwachting is dat het aantal vacatures in de zorg, assisterende gezondheidszorg en uiterlijke verzorging tot 2020 zal dalen. In sport en bewegen zal het aantal vacatures gelijk blijven.

Bij welzijn is het beeld onduidelijk²³.

De kans op werk in de zorg en assisterende gezondheidszorg is wisselend per opleiding. In welzijn, uiterlijke verzorging en sport zijn de kansen op werk matig.

Feiten en cijfers

HET BELANG VAN GOEDE FEITEN EN CIJFERS

Met actuele en betrouwbare feiten en cijfers over arbeidsmarkt, beroepspraktijkvorming en doelmatigheid ondersteunt SBB het overleg tussen beroepsonderwijs en bedrijfsleven. Dit deel geeft een samenvatting van enkele relevante gegevens. Deze zijn gebaseerd op erkende, gezaghebbende bronnen. De informatie is geordend naar de thema's beroepspraktijkvorming, arbeidsmarkt en doelmatigheid en kwalificeren. Per marktsegment worden gegevens getoond. In de digitale bijlage bij deze rapportage zijn gegevens tot op het niveau van kwalificatie en regio beschikbaar.

Kerngegevens mbo totaal en sectorkamer¹

	mbo totaal	sectorkamer	% mbo totaal
Aantal studenten 2015-2016	475.185	143.597	30%
Aantal studenten bbl	97.474	22.666	23%
Aantal studenten bol	377.711	120.931	32%
Aantal gediplomeerden 2014/2015	167.507	49.020	29%
Aantal gediplomeerden extraneus	8.234	1.461	18%
Aantal gediplomeerden OVO	217	138	64%
Aantal gediplomeerden bbl	50.398	12.782	25%
Aantal gediplomeerden bol	108.639	34.639	32%
Aantal dossiers	176	13	7%
Aantal kwalificaties	492	28	6%

Aantal studenten en gediplomeerden per niveau¹¹

	mbo totaal		sectorkamer	
	student	gediplomeerd	student	gediplomeerd
Niveau 2	88.900	44.999	16.784	10.468
Niveau 3	127.646	46.057	48.215	15.945
Niveau 4	246.580	64.823	78.598	22.607
Totaal	463.126	155.879	143.597	49.020

BEROEPSPRAKTIJKVORMING

Een belangrijk deel van de mbo-opleidingen bestaat uit werken en leren in de praktijk, de zogenaamde beroepspraktijkvorming (bpv). SBB staat ervoor dat studenten de beste praktijkopleiding krijgen met uitzicht op een baan en dat het bedrijfsleven nu en in de toekomst beschikt over de vakmensen die ze nodig hebben.

Aantal leerbedrijven, aandeel actief, erkenningen en bpvo's per marktsegment^{III}

Een leerbedrijf wordt actief genoemd wanneer er in het laatste schooljaar een stageplaats of leerbaan is ingevuld. Bedrijven kunnen voor meer dan één kwalificatie worden erkend. Als die in verschillende marktsegmenten vallen zijn ze bij elk daarvan meegeteld. Er zijn bedrijven waar verschillende stagiairs in een jaar hun beroepspraktijkvorming doen. Dat blijkt uit het aantal bpv-overeenkomsten (bpvo's).

Marktsegment	leerbedrijven	waarvan actief	% actief	erkenningen	bpvo's
Zorg	38.462	22.753	59%	70.519	100.061
Welzijn	27.622	16.138	58%	44.779	35.445
Sport en bewegen	16.886	9.846	58%	29.541	25.638
Uiterlijke verzorging	4.068	2.349	58%	6.704	5.880
Assisterende gezondheidszorg	8.163	4.931	60%	8.459	11.478

Aantal aangeboden beroepsopleidingen naar marktsegment^{IV}

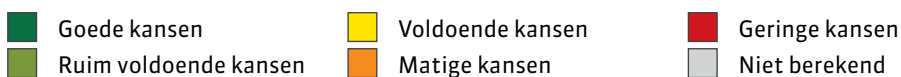
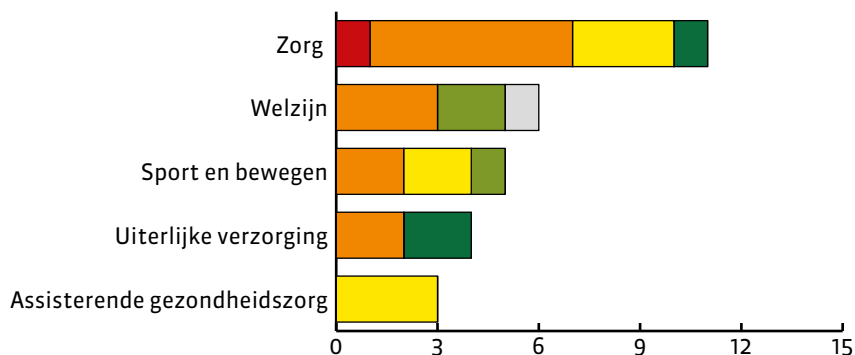
Een beroepsopleiding (kwalificatiesdossier) kan door meerdere instellingen (brin) worden aangeboden. De tabel toont het totaal aantal aangeboden beroepsopleidingen voor de sectorkamer Zorg, welzijn en sport per marktsegment en toont het totaal aantal aangeboden opleidingen in het mbo. Opleidingen zonder studenten worden niet meegeteld.

Marktsegment	Aangeboden
Zorg	169
Welzijn	79
Sport en bewegen	34
Uiterlijke verzorging	36
Assisterende gezondheidszorg	80
Bovensectoraal	4
Totaal sectorkamer	402
Totaal mbo	2.973

Kans op stage^v

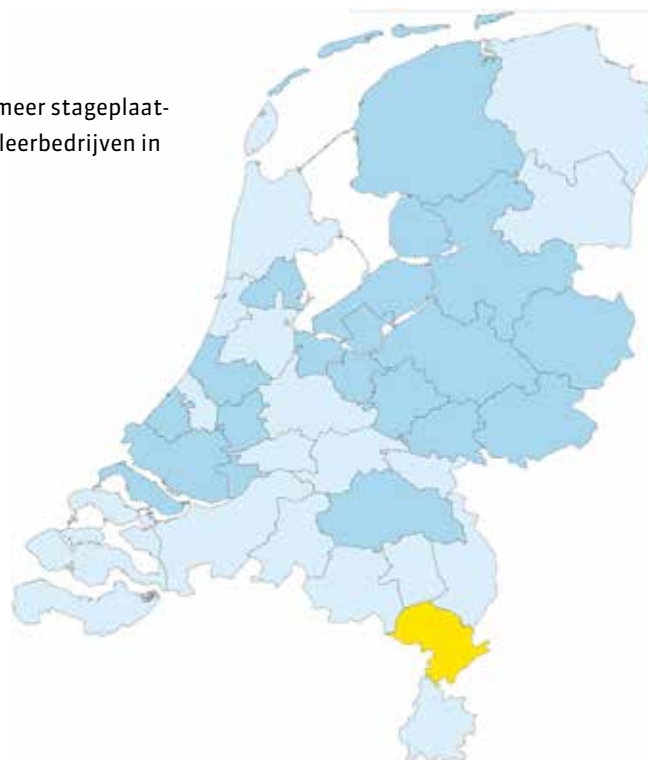
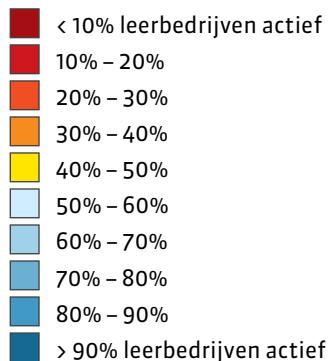
Kans op stage toont de kans op het vinden van een stage of leerbaan in 2016. Per kwalificatie en per regio is een kans op stage bepaald.

Deze grafiek toont de verdeling van de kans op stage van alle kwalificaties binnen een marktsegment (aantallen). De digitale bijlage toont perspectieven per regio en kwalificatie.

Actieve leerbedrijven per regio^{vi}

Een leerbedrijf noemen we actief als er in het afgelopen studiejaar één of meer stageplaatsen of leerbanen invuld zijn. De plattgrond toont het percentage actieve leerbedrijven in de sectorkamer Zorg, welzijn en sport per regio.

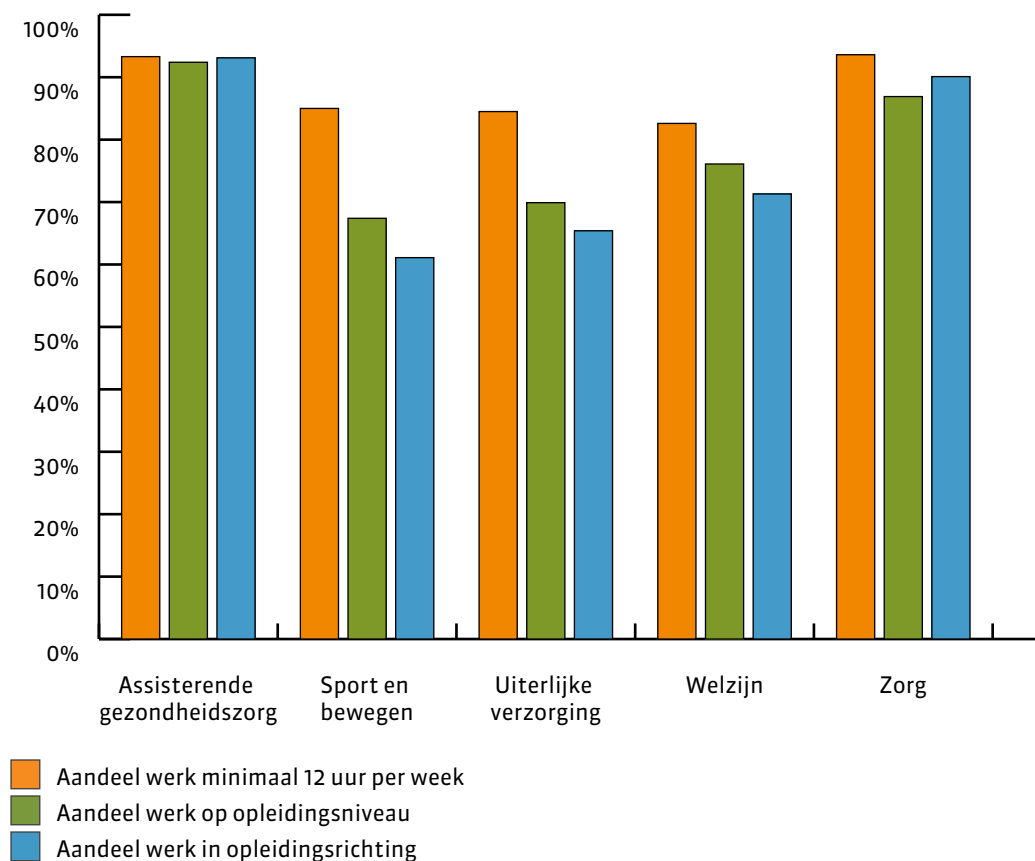

ARBEIDSMARKT EN DOELMATIGHEID

SBB concentreert zich op de aansluiting beroepsonderwijs en bedrijfsleven. SBB ontwikkelt arbeidsmarktinformatie vanuit dat perspectief. Voor studenten is het belangrijk te weten hoe de perspectieven op een baan zijn. Dit arbeidsmarktperspectief is een van de indicatoren voor doelmatigheid. De andere indicatoren zijn het aantal afgestudeerden dat een baan vindt van minimaal 12 uur per week en het aantal afgestudeerden dat een baan op hetzelfde niveau vindt als de opleiding.

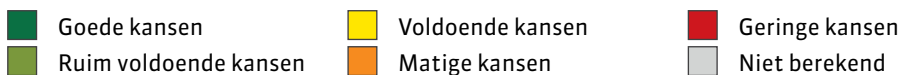
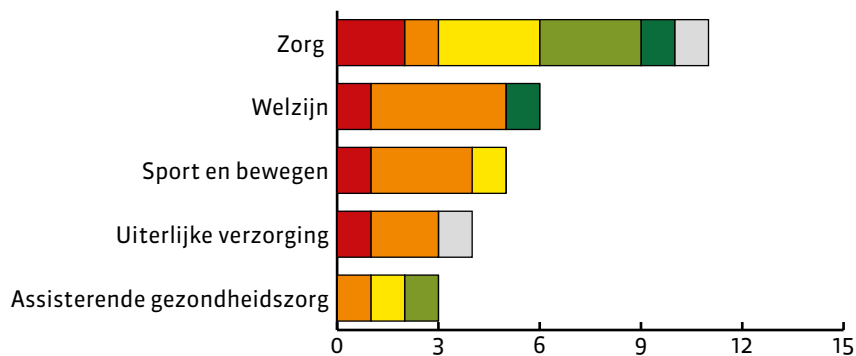
Instroom op de arbeidsmarkt^{vii}

De onderstaande figuur toont welk aandeel van de recent gediplomeerden dat beschikbaar is voor werk, een baan heeft voor minimaal 12 uur per week (oranje). Van degenen met een baan van minimaal 12 uur per week wordt aangegeven welk aandeel een baan heeft op zijn opleidingsniveau (groen) en welk aandeel een baan heeft in zijn opleidingsrichting (blauw).

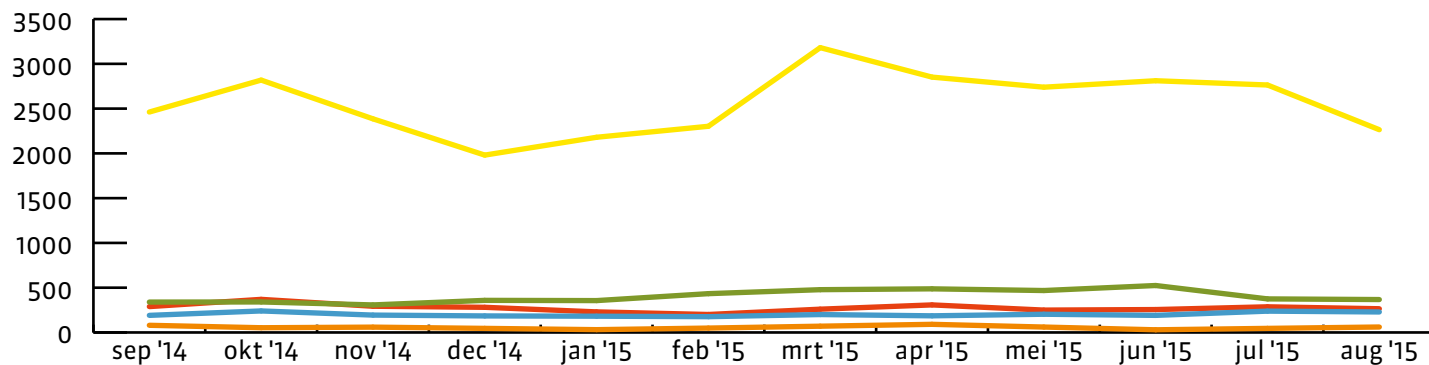
Kans op werk^{viii}

Kans op werk is een prognose van de kans op een baan in het verlengde van de opleiding voor studenten die nu aan een opleiding beginnen. Per kwalificatie en regio is de kans op werk bepaald. Deze grafiek toont de verdeling van de kans op werk van alle kwalificaties binnen een marktsegment (aantallen). Soms kan de kans op werk niet worden bepaald (i.v.m. kleine aantallen). De digitale bijlage toont perspectieven per regio en kwalificatie.

Vacatures^{ix}

De ontwikkeling van het aantal nieuwe vacatures op mbo-niveau per marktsegment.

KWALIFICEREN

Wat een mbo-student moet kennen en kunnen aan het eind van zijn opleiding ligt vast in het kwalificatiedossier. Op basis van de kwalificatiedossiers maken onderwijsinstellingen hun onderwijsprogramma's. Een mbo-opleiding bestaat uit een kwalificatie en één of meer keuzedelen. Het keuzedeel is een verrijking van de kwalificatie. Hiermee kan de student zijn vakmanschap verbreden of verdiepen. Het keuzedeel is een verplicht onderdeel binnen de mbo-opleiding.

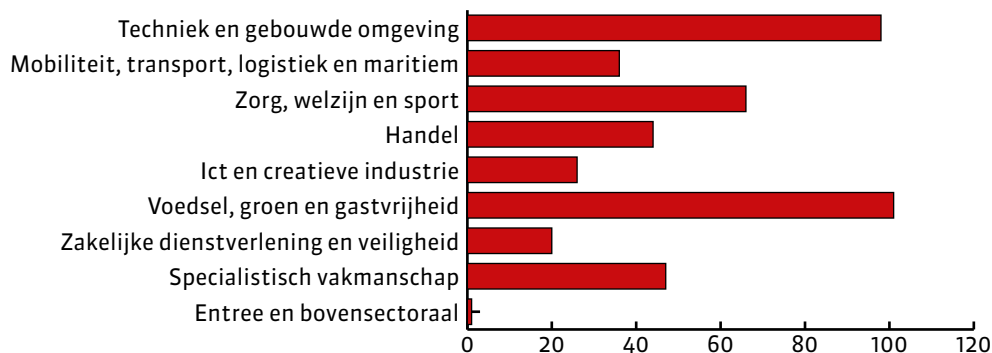
Aantal marktsegmenten, kwalificatiedossiers en kwalificaties per sectorkamer^x

Sectorkamer	marktsegmenten	kwalificatiedossiers	kwalificaties
Techniek en gebouwde omgeving	8	55	174
Mobiliteit, transport, logistiek, maritiem	6	30	78
Zorg, welzijn en sport	5	13	28
Handel	3	14	24
Ict en creatieve industrie	3	15	36
Voedsel, groen en gastvrijheid	4	24	82
Zakelijke dienstverlening en veiligheid	4	10	24
Specialistisch vakmanschap	2	14	31
Entree en bovensectoraal		5	17

Noot: het overzicht van alle marktsegmenten, kwalificatiedossiers en kwalificaties voor sectorkamer Zorg, welzijn en sport staat in de bijlage.

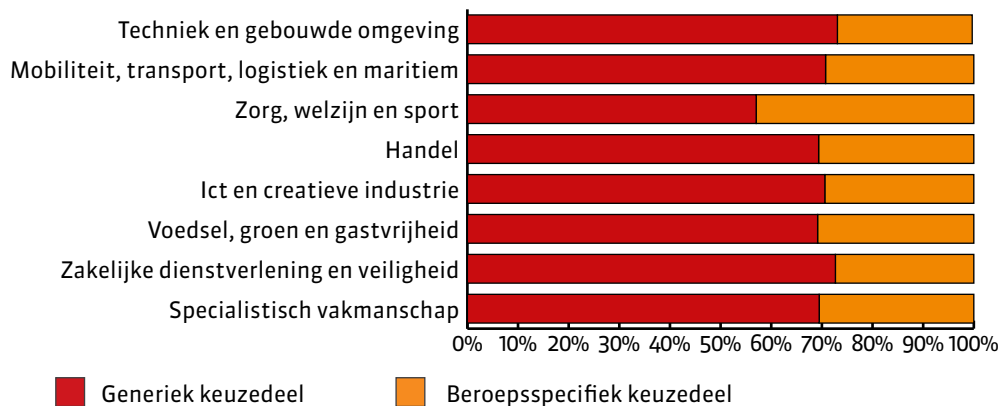
Keuzedelen^{xi}

Aan elke kwalificatie zijn keuzedelen gekoppeld. Deze grafiek toont het aantal keuzedelen waarvoor een sectorkamer penvoerder is.

Keuzedelen generiek of beroepsspecifiek^{XII}

Van de keuzedelen waarvoor een sector-kamer verantwoordelijk is, is een deel generiek en een deel beroepsspecifiek.

Bronnen van tabellen en grafieken

- I 1-cijfer MBO 2015, DUO, bewerking SBB, 2016
- II 1-cijfer MBO 2015, DUO, bewerking SBB, 2016
- III SBB, erkenningen: 1-1-2016; actief: tussen 1-8-2014 en 31-7-2015
- IV SBB, 2016
- V SBB, 2016
- VI Stagemarkt.nl, 2016
- VII ROA 2012-2014, bewerking SBB, 2016
- VIII SBB, 2016
- IX Jobfeed 2015, bewerking SBB
- X SBB, februari 2016
- XI SBB, februari 2016
- XII SBB, februari 2016

Bijlagen

Begrippenlijst

Begrip	Definitie
Aandeel vacatures geschikt voor recent gediplomeerden	Resultaat uit onderzoek onder bedrijven, op de vraag welk deel van het totale aantal ontstane vacatures in een afgelopen periode geschikt was voor recent gediplomeerden.
Actief leerbedrijf	Een leerbedrijf dat in het afgelopen studiejaar één of meer stageplaatsen of leerbanen invulde.
Arbeidsmarktregio	Regio's die door UWV zijn vastgesteld, worden onderhouden en jaarlijks gepubliceerd in de Staatscourant. Er zijn 35 arbeidsmarktregio's.
Bpvo	De afspraken tussen student, school en erkend leerbedrijf liggen vast in een praktijkovereenkomst, ook wel bekend als beroepspraktijkvormingsovereenkomst of bpv-overeenkomst.
Doelmatigheid	De aansluiting van het opleidingsaanbod op de vraag uit de arbeidsmarkt én het effectief inzetten van publieke en private middelen om de kwaliteit van het opleidingsaanbod te waarborgen.
Dossierinschrijving	Een inschrijving op het crebonummer van het kwalificatiedossier en niet op een crebonummer van een kwalificatie.
Extraneus	Ingeschreven student die geen onderwijs volgt maar wel examen doet.
Herziene kwalificatiestructuur	Het mbo werkt met nieuwe kwalificatiedossiers. Voortaan bestaat de opleiding uit een basisdeel, een profieldeel en een keuzedeel. Scholen konden de herziene kwalificatiedossiers per 1 augustus 2015 vrijwillig invoeren. Vanaf 1 augustus 2016 zijn ze verplicht.
Kans op stage	Deze indicator geeft aan of studenten gemakkelijk een stage of leerbaan vinden in de regio op basis van beschikbaarheid van het aantal stages of leerbanen bij erkende leerbedrijven.
Kans op werk	Dit is de toekomstige kans op werk in een regio voor een gediplomeerde schoolverlater op het niveau en in het verlengde van de opleiding als de student nu start met de opleiding.
Keuzedeel	In de herziene kwalificatiestructuur is er sprake van kwalificaties – die elk bestaan uit een basis- en een profieldeel – en keuzedelen. Keuzedelen zijn een verrijking van de kwalificatie (basis- en profieldeel) en kunnen voor de student verbredend of verdiepend zijn of bijdragen aan een betere doorstroom naar een vervolgopleiding. Het basis-, profiel- en het keuzedeel vormen gezamenlijk de diplomagerichte beroepsopleiding.
Kwalificatie	De kwalificatie is de combinatie van het basis- en profieldeel uit het kwalificatiedossier. De kwalificatie omvat wat de beginnend beroepsbeoefenaar moet kennen en kunnen als hij gediplomeerd is en start op de arbeidsmarkt.
Kwalificatiedossier	Het kwalificatiedossier omschrijft de kwalificaties waarop onderwijs en examens worden gebaseerd. De kwalificaties bestaan elk uit een basisdeel en een profieldeel. Een kwalificatiedossier omschrijft vaak meerdere kwalificaties; dan is er sprake van een gemeenschappelijk basisdeel.
OVO	Overig onderwijs: leerweg waar geen urennorm voor geldt (alleen niet-bekostigd onderwijs).
Schooljaar	Een schooljaar duurt 12 maanden en loopt van 1 augustus tot en met 31 juli.

Kwalificaties en aantal studenten per marktsegment voor sectorkamer Zorg, welzijn en sport

Marktsegment/kwalificatiedossier	Kwalificatie	Niveau	Studenten
Zorg			
Maatschappelijke Zorg	Dossierinschrijving	3	417
	Dossierinschrijving	4	2.459
	Agogisch medewerker GGZ	4	0
	Begeleider gehandicaptenzorg	3	7.070
	Begeleider specifieke doelgroepen	3	0
	Persoonlijk begeleider gehandicaptenzorg	4	4.476
	Persoonlijk begeleider specifieke doelgroepen	4	5.539
	Tuisbegeleider	4	0
	Mbo-Verpleegkundige	Mbo-Verpleegkundige	4
Verzorgende IG	Verzorgende-IG	3	23.864
	Dienstverlening	Dossierinschrijving	2
Dienstverlening	Helpende Zorg en Welzijn	2	12.389
	Medewerker facilitaire dienstverlening	2	1.244
	Medewerker sport en recreatie	2	2.734
Welzijn			
Pedagogisch Werk	Dossierinschrijving	3	867
	Dossierinschrijving	4	1.904
	Gespecialiseerd pedagogisch medewerker	4	5.413
	Onderwijsassistent	4	9.812
	Pedagogisch medewerker kinderopvang	3	7.305
Praktijkopleider	Praktijkopleider	4	23
	Sociaal werk	Dossierinschrijving	4
Sociaal werk	Sociaal-cultureel werker	4	1.718
	Sociaal-maatschappelijk dienstverlener	4	2.817
Sport en bewegen			
Sport en Bewegen	Dossierinschrijving	3	2.211
	Dossierinschrijving	4	4.449
	Coördinator buurt, onderwijs en sport	4	1.080
	Coördinator sport- en bewegingsagogie	4	1.478
	Coördinator sport, bewegen en gezondheid	4	697
	Coördinator sportinstructie, training en coaching	4	2.687
	Sport- en bewegingsleider	3	3.762
Uiterlijke verzorging			
Schoonheidsverzorging	Dossierinschrijving	3	336
	Dossierinschrijving	4	284
	Allround Schoonheidsspecialist	4	2.138
	Schoonheidsspecialist	3	2.327
Voetzorg	Medisch Pedicure	4	25
	Pedicure	3	54
Assisterende gezondheidszorg			
Apothekersassistent	Apothekersassistent	4	2.399
Doktersassistent	Doktersassistent	4	3.984
Tandartsassistent	Tandartsassistent	4	2.657
Niet ingedeeld in een sectorkamer			
Entree	Dossierinschrijving	1	4.391

Kwalificaties en aantal studenten per marktsegment (vervolg)

Marktsegment/kwalificatiedossier	Kwalificatie	Niveau	Studenten
Entree (EZ)	Assistent bouwen, wonen en onderhoud	1	625
	Assistent dienstverlening en zorg	1	2.173
	Assistent horeca, voeding of voedingsindustrie	1	964
	Assistent installatie- en constructietechniek	1	660
	Assistent logistiek	1	468
	Assistent mobiliteitsbranche	1	305
	Assistent procestechniek	1	151
	Assistent verkoop/retail	1	1.643
	Dossierinschrijving	1	209
	Assistent plant of (groene) leefomgeving	1	395
	Assistent logistiek (groen)	1	15
	Assistent horeca, voeding of voedingsindustrie (groen)	1	15
	Assistent verkoop/retail (groen)	1	45
	Leidinggeven op basis van vakmanschap	Leidinggevende team/afdeling/project	4
Technisch Leidinggevende		4	379
Ondernemerschap op basis van vakmanschap	Vakman-ondernemer	4	17

BRONNEN

- 1 CBS, bevolkingsprognose
- 2 Planbureau voor de Leefomgeving, Pearl-model
- 3 RIVM, nationaal Kompas
- 4 De samenstelling van deze notitie steunt op de onderzoeksrapporten die het onderzoeksprogramma Arbeid in Zorg en Welzijn, Jeugdzorg en Kinderopvang heeft voortgebracht, in het bijzonder het integrerend rapport 2015. Zie hiervoor www.azw-info.nl.
- 5 Centraal Planbureau: Decemberraming 2015
- 6 UWV Landelijk Arbeidsmarktprognose 2016, UWV, 2016
- 7 Finale - Arbeidsmarkt- en onderwijsinformatie Onderzoek Sector Uiterlijke Verzorging 2015-2019
- 8 Sociaal en Cultureel Planbureau, De sociale staat van Nederland, 2015
- 9 Centraal Planbureau, Baanpolarisatie in Nederland, 2015
- 10 CBS, 2015, Statline
- 11 www.kennisnet.nl/themas/21st-century-skills/vaardigheden/benodigde-vaardigheden-voor-de-21ste-eeuw/
- 12 Volkskrant, Vierde industriële revolutie staat voor de deur, 20 januari 2016
- 13 PWC, Digitalisering en robotisering vragen om employability, 2015
- 14 Rathenau Instituut, Werken aan de robotsamenleving, 2015
- 15 NRC, 'Nieuwe industriële revolutie gaat vijf miljoen banen kosten', 18 januari 2016
- 16 Deze passage is een samenvatting van 'Overzichtsstudie Technologie in de zorg thuis – Nog een wereld te winnen' Nivel, 2013
- 17 Planbureau voor de Leefomgeving en het Centraal Planbureau, 'Nederland in 2030-2050: twee referentiescenario's – Toekomstverkenning Welvaart en Leefomgeving', 2015
- 18 Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 'Rijksbrede Trendverkenning, Strategieeraad Rijksbreed', 2013
- 19 www.rijksoverheid.nl, 2015
- 20 Rapportage Sport 2014, SCP, Annet Tiessen-Raaphorst (red.), 2015
- 21 Marc van der Meer, Het MBO naar 2025: twee verhaallijnen, 2015
- 22 Jobfeed, bewerkt door SBB
- 23 Kans op werk, SBB (www.s-bb.nl/kans-op-werk)
- 24 Kans op stage, SBB (www.s-bb.nl/kans-op-stage)

Beroepsonderwijs en bedrijfsleven werken in SBB samen met als doel: 1) Studenten krijgen de beste praktijkopleiding met uitzicht op een baan. 2) Bedrijven beschikken nu en in de toekomst over de vakmensen die ze nodig hebben. SBB verbindt beroepsonderwijs en bedrijfsleven op sectoraal, regionaal en landelijk niveau.

Postbus 7259, 2701 AG Zoetermeer

Uitgave

© SBB, Zoetermeer, maart 2016

Redactie en vormgeving

SBB, Zoetermeer

Drukwerk

Bestenzet, Zoetermeer

Foto's

© SBB

